

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

Αναδιφώντας το χθες Το Ρέθυμνο του Παντελή Πρεβελάκη

Λογοτεχνικός περίπατος στον τόπο και στον χρόνο της μικρής και συμμαζεμένης πολιτείας (μέρος VI)

Οι πρόσφυγες της Μικρασίας...ώσπου ήρθαν οι πρόσφυγες με την καταστροφή της Σμύρνης. Σαν ψαράδες, ετούτοι οι ξενομερίτες εί-

ταν ήρεμοι άνθρωποι, μαθημένοι θαρρείς να ψαρολογούνε στα ποτάμια κι ασυνείθιστοι στα μεγάλα μπογάζια. (Χρονικό 1938, 115)

Χαθήκαν ένα-δυο απ' αυτοονούς στα νερά μας, δοκιμαστήκαν από την άγρια θάλασσα, μα στο τέλος τής πήρανε τον αέρα και, με τον καιρό, φέρανε στον τόπο τα δικά τους συνήθια... (Χρονικό 1938, 115)

...κι ορδινιάσανε δικά τους σύνεργα ψαρικής, σαν εκείνα που σέρνονται στον Τσεσμέ να πούμε ή στο Αιβαλί. (Χρονικό 1938, 115)

Οι Τουρκορθύμνιοι πρόσφυγες Στην καταστροφή της Σμύρνης, η καρδιά τους βέβαια αναγάλλιασε... μα δεν τόδειξαν σε τίποτα, και τότες που πλακώσαν οι πρόσφυγες και τους πήρανε τα τζαμιά τους να τους κονέψουνε, πάλι δε βγάλαν τσιμουδιά. (Χρονικό 1938, 118)

Μπήκανε στις βάρκες, η εξουσία του λιμανιού φόρτωνε τα πράγματά τους με τάξη και τους τάστανε στα βαπόρια, νύχτωσε και ξημέρωσε και κρατούσε ακόμα τού-

Απ' αυτούς που παραπομείναν ήταν κ' ένα Τουρκάκι, που το λέγανε Μεμέτη κ' ήταν όχι

Από τους παραπομεινάρηδες είτανε κ' η λουτραρίσσια από το τούρκικο χαμάμι, που αυτής αλήθεια η ιστορία δε μοιάζει με κανενός άλλου. (Χρονικό 1938, 129-130)

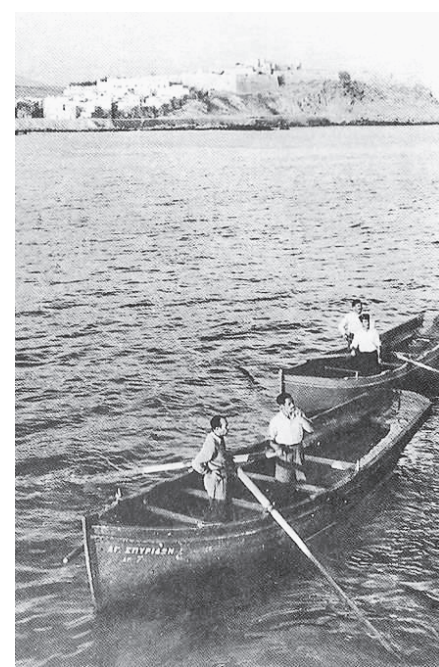
...κανένας δε στεναχωρήθηκε για την αλλαγή. Σ' ένα μονάχα μέρος, στο λιμάνι, το νιώσαν όλοι πως λείψαν οι Τούρκοι και πολλές φορές

τους αναζητήσανε... Στη ναυτωσύνη κανένας ποτέ δεν μπόρεσε να τους παραβγεί... Όταν σε ώρα τρικυμιάς καθίζα-

νε τρεις ζυγίες στους μπάγκους... έβλεπε μια παράξενη μεταμόρφωση... (Χρονικό 1938, 141-142)

Ζυγώνανε τούτα τα παράξενα θεριά [οι βαπορόβαρκες] το βαπόρι πούστεκε στον ατμό, ο τιμονιέρης έκανε χωνιά τα χέρια του κ' έκραζε τον κάθε επιβάτη με τόνομά του ή με το σουσουμί του, ετούτος πάλι κλειούσε τα μάτια του κ' έπεφτε από το κεφαλόσκαλο στα μπράτσα που τον περιμέναν ανοιχτά από κάτω. (Χρονικό 1938, 142)

Οι πρόσφυγες πούρθανε στο ποδάρι των Τούρκων είταν άνθρωποι πράγοι και τα νερά μας τάχανε πάρει από φόβο. Δε σου λέω, βγαίνανε κι αυτοί στο πέλγαυ με την τρικυμιά, μα τις περισσότερες φορές το βαπόρι σφύριζε και ξανασφύριζε και πήγαινε στο καλό χωρίς να βγάλει τους επιβάτες. (Χρονικό 1938, 142-143)

■ Παρατηρήσεις για τα αποσπάσματα και το φωτογραφικό υλικό

1. Το «Τουρκάκι ο Μεμέτης» που αναφέρει ο Π. Πρεβελάκης θα πρέπει να αποτελεί μυθιστορηματικό του εύρημα. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι παρουσιάζει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τον Χανιώτη μουσουλμάνο Σαλή Χελιδονάκη, ο οποίος απέφυγε την Ανταλλαγή, παρέμεινε στα Χανιά εξασκώντας το επάγγελμα του βαρκάρη, έγινε ονομαστός για τη φιλανθρωπία του και τάφηκε στο χριστιανικό νεκροταφείο του Αγίου Λουκά με ξόδα των φίλων του,

πρωτοστατούντος του Ρεθεμνιώτη τυπογράφου και ποιητή Γιώργου Γεωρβασάκη. Στο μάρμαρο που σκεπάζει τον τάφο του αναγράφεται: «Ας ήσουν μαύρος. Ας μην ήσουν χριστιανός. Ας ήταν μαύρη η μορφή σου. Από το χιόνι πιο λευκή, ήταν η ψυχή σου». Δεν είναι λοιπόν τυχαίο το γεγονός ότι ο συγγραφέας του «Χρονικού» αναφέρει παρακάτω (σελ. 141) το «Τουρκάκι τον Μεμέτη» ως βαρκάρη που μετέφερε στο Ρέθυμνο την Μα- ντάμ Ορτάνς.

2. Μυθιστορηματικό εύρημα αποτελεί και η διαμονή της **Μαντάμ Ορτάνς** στο Ρέθυμνο στα γεράματά της. Είναι γνωστό και τεκμηριωμένο ότι η **Αδελίνα Γκιτάρ**, Γαλλίδα ιερόδουλη που εγκαταστάθηκε στην Κρήτη όταν αυτή καταλήφθηκε από τα στρατεύματα των Μεγάλων Δυνάμεων, εγκαταστάθηκε στη συνέχεια στην Ιεράπετρα, όπου και πέθανε εν ειρήνη το 1938. Μάλιστα ο Δήμος της κωμόπολης έχει ονοματοδοτήσει έναν του δρόμο του προς τιμήν της.

3. Το δημόσιο χαμάμι του Ρεθύμνου είχε εντελώς διαφορετική ιστορία από την αναφερόμενη στο «Χρονικό». Λειτουργήσανε σαν τέτοιο μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ανοίγοντας μόνο τα Σαββατοκύριακα, διήμερο κατά το οποίο πραγματοποιούνταν η υγιεινή των χριστιανών πια κατοίκων του Ρεθύμνου. Στη συνέχεια περιήλθε στην κυριότητα της οικογένειας του **Ανδρέα Λαγουδάκη**, που έχει μείνει στη μνήμη των παλιότερων ως ο φωτογράφος του Δημοτικού Κήπου, με τη γνωστή και από άλλου φωτογραφική φυσούνα. Μάλιστα ο επίσης φωτογράφος **Βασίλης Χαριτάκης** μάς έχει χαρίσει δυο φωτογραφίες από το εσωτερικό του χαμάμι, όπως αυτό ήταν μετασκευασμένο σε κατοικία.

4. Είναι σαφές ότι ο Π. Πρεβελάκης είναι υπερβολικός ως προς την άγνοια της θάλασσας των Μικρασιατών προσφύγων, μερικοί από τους οποίους άλλωστε κατάγονταν από τα Μοσχονήσια. Στην υπερβολή αυτή τον οδηγεί ασφαλώς, πέραν της «λογοτεχνικής άδειας», η σύγκρισή τους με τους μουσουλμάνους βαρκάρηδες, οι οποίοι είχαν αφήσει εποχή με την αποφασιστικότητα και το θάρρος τους να αναμετριούνται με τη δύσκολη ρεθεμνιώτικη θάλασσα και, μερικές φορές, να πέφτουν θύματα της άνισης μάχης. Αλλωστε δέκα από αυτούς είχαν παρασημοφορηθεί για τις ιδιότητές τους αυτές από τα ρωσικά στρατεύματα κατοχής της πόλης. Γι' αυτά όμως ο αναγνωστής μπορεί να αντλήσει περισσότερες πληροφορίες από το βιβλίο μας «Ρέθυμνο και θάλασσα. Μια ιστορική σχέση».

* Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ερευνητής-συγγραφέας strharis@yahoo.gr